

КОНЦЕПТ ПЕДАГОГІЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ВИХОВАНЦІВ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ В СУЧАСНОМУ ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОМУ ДИСКУРСІ

Юлія Сілявіна

*Комунальний вищий навчальний заклад «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія»
Запорізької обласної ради*

Анотація:

У статті проаналізовано концепт педагогічної реабілітації вихованців з особливими освітніми потребами в сучасному професійно-педагогічному дискурсі. Розглянуто сутнісні характеристики сучасного розуміння педагогічної реабілітації вихованців з особливими освітніми потребами: її ранній початок, компетентісну спрямованість, безперервність і наступність, акмеологічний характер і здійснення в комплексі з іншими видами реабілітації. Розкрито наукові підходи до визначення мети і завдань педагогічної реабілітації. Встановлено, що до основних функцій педагогічної реабілітації, на думку фахівців, належать екстрагування, утримування й стимулювання, до основних напрямів – подолання сенсорної депривації, розвиток комунікативних навичок, психосоматичне виховання, морально-етичне виховання, розвивальне навчання й прагматизація навчального процесу.

Ключові слова:

педагогічна реабілітація; комплексна реабілітація; вихованці з особливими освітніми потребами; професійно-педагогічний дискурс.

Аннотация:

Сілявіна Юлія. Концепт педагогической реабилитации воспитанников с особыми образовательными потребностями в современном профессионально-педагогическом дискурсе.

В статье проанализирован концепт педагогической реабилитации воспитанников с особыми образовательными потребностями в современном профессионально-педагогическом дискурсе. Рассмотрены существенные характеристики современного понимания педагогической реабилитации воспитанников с особыми образовательными потребностями: ее раннее начало, компетентностная направленность, непрерывность и преемственность, акмеологический характер и реализация в комплексе с другими видами реабилитации. Раскрыты научные подходы к определению целей и задач педагогической реабилитации. Установлено, что к основным функциям педагогической реабилитации специалисты относят экстрагирование, содержание и стимулирование, а к основным направлениям – преодоление сенсорной депривации, развитие коммуникативных навыков, психосоматическое воспитание, морально-этическое воспитание, развивающее обучение и прагматизацию учебного процесса.

Ключевые слова:

педагогическая реабилитация; комплексная реабилитация; воспитанники с особыми образовательными потребностями; профессионально-педагогический дискурс.

Resume:

Siliavina Yuliia. The concept of pedagogical rehabilitation of pupils with special educational needs in the modern professional pedagogical discourse.

The concept of pedagogical rehabilitation of students with special educational needs in the modern professional pedagogical discourse is given an in-depth consideration. The relevant features of the modern interpretation of the pedagogical rehabilitation of students with special educational needs are examined, among them its early start, orientation on forming of competences, perpetuity and continuity, acmeological character and joint realization with other kinds of rehabilitation. The author explains the scientific approaches towards defining the goal and tasks of pedagogical rehabilitation, the main of which are optimization of educational route of child, its inclusion into the joint educational environment, formation of mechanisms of life competence development in all life activities (health, daily life, communication, education, creative activities, labour, leisure etc.), prevention of an outsider and a failure status gaining, actualization of its unique personal potential, talent and capacities, establishment of effective collaboration with the family, modeling of individual educational programmes of synthetic character for children with special educational needs. It is ascertained that the main functions of pedagogic rehabilitation are deemed to be extraction, retention and stimulation, the principal directions are overcoming of sensory deprivation, development of communicational skills, psychosomatic education, moral-ethical education, developmental education and pragmatization of educational process.

Key words:

pedagogic rehabilitation; complex rehabilitation; pupils with special educational needs; professional pedagogical discourse.

Постановка проблеми. Одним з пріоритетних завдань розвитку вітчизняної освіти є подальше вдосконалення практики навчання й виховання дітей з особливими освітніми потребами, розв'язання актуальних проблем, наявних у цій сфері. Реформування системи освіти на основі філософії людиноцентризму, передбачене Національною стратегією розвитку освіти в Україні на 2012-2021 роки, вимагає докорінної перебудови навчально-виховного процесу в кожному загальноосвітньому навчальному закладі. На перший план виходить проблема максимально повної самоактуалізації кожної дитини, її становлення як успішної та життєво компетентної особистості. Розв'язання цієї

проблеми можливе за умови посилення уваги педагогів до індивідуальних освітніх потреб тих дітей, які внаслідок дії певних негативних чинників (вад здоров'я, соціального, психологічного й фізичного розвитку, браку навчальної мотивації тощо) не можуть засвоїти навчальний матеріал і переходять до категорії неуспішних учнів. Таким дітям необхідно надавати педагогічну підтримку не епізодично, у міру загострення навчальних проблем, а системно, для відновлення їхнього соціально-педагогічного статусу успішного учня. Категорія дітей з особливими освітніми потребами є найбільш уразливою в процесі реалізації економічних, соціальних, культурних

і особистісних прав, між тим право цієї категорії осіб на однаковий доступ до якісного навчання є одним з пріоритетів державної освітньої політики.

Важливим чинником успішного навчання й соціалізації вихованців з особливими освітніми потребами є їх педагогічна реабілітація, що розглядається фахівцями як невіддільний напрям комплексного підходу до відновлення психофізичного потенціалу особистості. Незважаючи на пріоритетність і актуальність педагогічної реабілітації дітей з особливими освітніми потребами, ситуація в цій галузі залишається досить проблематичною. Збільшення кількості вихованців з особливими освітніми потребами, недостатність і недосконалість програм педагогічної реабілітації, форм і методів навчання й виховання, що відповідають індивідуальним потребам і здібностям вихованців, свідчать про необхідність подальшої розробки концептуальних засад і розвитку інноваційної практики педагогічної реабілітації дітей цієї категорії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Суспільні пріоритети щодо забезпечення соціальної та освітньої інтеграції дітей з особливими освітніми потребами позначаються на проблематиці психолого-педагогічних досліджень. Вони охоплюють вивчення особливостей процесу навчання різних категорій дітей і молоді з особливими потребами (В. Бондар, В. Засенко, І. Іванова, С. Конопляста, С. Миронова, В. Синьов, В. Тарасун, Л. Фомічова, А. Шевцов, М. Шеремет, Д. Шульженко); аналіз педагогічних аспектів соціалізації й адаптації (А. Арнольдов, В. Бочарова, М. Галагузова, А. Мудрик); розробку соціально-педагогічних і психологічних підходів до розв'язання проблеми адаптації й позитивної інтеграції дітей-інвалідів у соціальне середовище (Н. Антакова, А. Батова, М. Беляєва, Д. Биков, Л. Кошелева, З. Лаврентьева, Е. Леонгард, І. Лукомська, Н. Малофєєв, Н. Назарова, К. Островська, Г. Спірідінова, Н. Шматко).

Ураховуючи інституційні чинники здійснення реабілітаційних впливів на дитину з особливими освітніми потребами, науковці приділяють увагу дослідженню специфіки організаційного, програмно-технологічного й кадрового забезпечення педагогічної реабілітації в різних типах освітніх закладів. Особливості педагогічної реабілітації в умовах загальноосвітньої школи досліджені О. Обуховою і З. Лаврентьевою, в умовах школи-інтернату – Н. Веліхановою, в умовах притулку – І. Котельниковою, у санаторній школі-інтернаті – А. Наточим.

Разом з тим, подальшого дослідження потребує проблема організації педагогічної реабілітації вихованців з особливими освітніми потребами на системних засадах, у контексті цілісної концепції роботи всього педагогічного колективу з кожною дитиною, яка відчуває труднощі в засвоєнні програмного матеріалу й адаптації до шкільних вимог. Ця концепція має чітко визначати сутність і призначення педагогічної реабілітації, тобто її проблематику, ключові характеристики, цільові пріоритети, функції й напрями реалізації.

Формулювання цілей статті. Мета статті – проаналізувати концепт педагогічної реабілітації вихованців з особливими освітніми потребами в сучасному професійно-педагогічному дискурсі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналізуючи проблематику педагогічної реабілітації, науковці чітко виділяють її контури як у теоретичній площині, так і в царині освітньо-реабілітаційної практики. Г. Плетньова розглядає педагогічну реабілітацію школярів як відносно самостійну проблему, що потребує свого теоретичного дослідження, пошуку методичних рішень і розгляду їх у практиці виховання [9, с. 40]. З. Лаврентьева зауважує, що педагогічна реабілітація виникає щоразу, коли загострюються протиріччя, пов'язані з наявними у дитини порушеннями; коли необхідні спеціальні зусилля, спрямовані на відновлення порушення або розвиток латентних здібностей, які дають змогу повернутися до природних процесів виховання, освіти, соціалізації. Процес реабілітації завершується, коли на подальших етапах життєдіяльності людина цілком задовільно функціонує в суспільстві й розвивається під впливом процесів адаптації й соціалізації. У тому разі, коли знову накопичуються нерозв'язані протиріччя (у процесі дезадаптації, девіації, вікової кризи тощо), процес реабілітації знову стає необхідним, набуваючи якісно нового смислу й повертаючи людину до природної життєдіяльності за допомогою якісно інших педагогічних засобів. Педагогічним смислом реабілітації є максимально швидке та ефективне повернення людини до природних процесів життєдіяльності [6, с. 26].

Фахівці констатують поширення протиріч, що зумовлюють виникнення проблематики педагогічної реабілітації. На думку А. Гордєєвої, невідповідність єдиних педагогічних вимог до учнів, які відрізняються від однолітків певними психофізіологічними особливостями, що ускладнюють їхнє навчання й виховання, є однією з найгостріших проблем шкільної освіти. Через цю невідповідність збільшуються прогалини в знаннях і навичках, втрачається шкільна мотивація, виникають конфлікти

з учителями, батьками й однокласниками, з'являються невротичні, психосоматичні й патохарактерологічні порушення, що слугують основою для формування більш складних особистісних і поведінкових девіацій. Через невміння вчителя розв'язати цю проблему значна кількість дітей, які могли б здобути гідну освіту, страждає, відчуваючи стійкі шкільні труднощі, а в гіршому разі й узагалі опиняється поза системою освіти [2, с. 8–9].

Поширеним є ряд типових проблем сімей, у яких виховуються діти з особливими освітніми потребами. А. Капська та ін. вказують на те, що батьки дітей з функціональними обмеженнями здебільшого або самі виконують завдання замість своїх дітей, або жорстко нав'язують дітям дії й ретельно їх контролюють [5, с. 54].

Аналізуючи актуальні проблеми навчання й виховання дітей з особливими освітніми потребами, фахівці наголошують на тому, що успішність подолання цих проблем безпосередньо залежить від вчасності, обсягу й належної якості педагогічної допомоги. У тематичній національній доповіді «Освіта осіб з інвалідністю в Україні» підкреслюється важливість раннього потрапляння дитини з психофізичними вадами до системи спеціального педагогічного впливу. За умов належно організованої корекційно-педагогічної й соціально-психологічної допомоги більшість дітей успішно розвиваються, одержують необхідні для самостійного життя та праці знання, набувають практичних умінь і навичок [8, с. 228].

Г. Плетньова конкретизує проблеми, у розв'язанні яких учневі може знадобитися педагогічна реабілітація, відповідно до основних груп завдань соціалізації особистості. У процесі виконання природно-культурних завдань педагогічна реабілітація може бути необхідною, якщо у школяра виникають проблеми щодо:

- зміцнення здоров'я, розвиток фізичних задатків (для досягнення можливого ступеня узгодженості з віковою нормою фізичного розвитку);
- пізнання й сприйняття власного тіла й змін, що відбуваються в ньому;
- засвоєння статевої поведінки, знання відповідних правил етикету.

У процесі виконання соціально-культурних завдань педагогічна реабілітація буде корисною в процесі виявлення проблем, пов'язаних з:

- усвідомленням власних ресурсів і розвитком своїх здібностей, умінь, навичок;
- засобами корекції необхідних настанов;
- розумінням проблем сім'ї, групи, соціуму.

У процесі виконання соціально-психологічних завдань педагогічна реабілітація є

необхідною в разі виникнення у людини проблем, пов'язаних з:

- самопізнанням і самосприйняттям;
- визначенням себе в актуальному житті, з самореалізацією й самоутвердженням, а також з визначенням своїх життєвих перспектив;
- адаптацією до реальних умов життя;
- встановленням позитивних просоціальних взаємин з оточенням;
- попередженням, мінімізацією, розв'язанням внутрішньоособистісних і міжособистісних конфліктів [9, с. 41–42].

У нинішніх умовах явище педагогічної реабілітації все більше охоплює всю систему навчально-виховної роботи з дітьми. Акцентуючи увагу не на виправленні, а на пробудженні в дитині її внутрішніх відновлювальних можливостей, реабілітаційна педагогіка пропонує підходи до подолання труднощів, з якими стикаються діти й підлітки, які мають проблеми різного ступеня складності. Найбільш вираженими є проблеми соціального характеру, що можна пояснити переважанням соціальних акцентів в історії педагогічної роботи, реабілітаційної за своєю спрямованістю. Досвід А. Макаренка, В. Сороки-Росинського, їх зарубіжних однодумців довів реальність відновлення за допомогою педагогічних засобів втраченої або значно ослабленої позитивної взаємодії дитини з навколишнім світом.

Порушена проблематика навчання, виховання й особистісного розвитку дітей з особливими освітніми потребами визначає сутнісні характеристики педагогічної реабілітації, репрезентовані в наявних дефініціях цього поняття. У словнику з комплексної реабілітації інвалідів педагогічна реабілітація визначається як заходи навчального й виховного характеру, спрямовані на те, щоб діти-інваліди, психічно хворі й розумово відсталі особи набули соціального досвіду, необхідних умінь і навичок з самообслуговування й життєвого самозабезпечення, оволоділи соціальними нормами поведінки [10, с. 370]. З. Шевців визначає сутність педагогічної реабілітації як «створення умов для відновлення природного потенціалу розвитку пізнавальних, фізичних, емоційних, духовно-моральних сил дитини» [12, с. 79].

З. Лаврентьєва пропонує антропо-культурно-аксіологічне визначення педагогічної реабілітації як цілісного й динамічного процесу навчання, виховання, духовно-морального розвитку й соціального становлення, спрямованого на відновлення здатності людини з обмеженими можливостями до повноцінної життєдіяльності [6, с. 25].

Л. Мойсеєва під педагогічною реабілітацією розуміє заходи виховного характеру щодо хворих дітей, спрямовані на набуття ними вмінь і навичок,

необхідних для здобуття шкільної освіти [7, с. 19]. Автор виводить закономірності педагогічної реабілітації: 1) залежність ефективності педагогічної реабілітації дитини з обмеженими можливостями від мобілізації власного потенціалу сім'ї; 2) реалізація індивідуальної програми реабілітації для кожної дитини з обмеженими можливостями відповідно до її реабілітаційного потенціалу [7, с. 19].

Наведені дефініції свідчать про те, що в сучасних наукових концепціях педагогічна реабілітація розглядається як складний і багатоаспектний процес, сутністю якого є розвиток у дитини з особливими освітніми потребами потенціалу (умінь, навичок і здатностей), необхідного для здобуття освіти певного рівня. В організаційному контексті шкільної освіти система педагогічної реабілітації охоплює як навчальний, так і виховний процеси, спрямовуючи зусилля фахівців різного профілю на подолання труднощів, з якими стикається кожна дитина з особливими освітніми потребами.

Проведений аналіз сутнісних характеристик педагогічної реабілітації дає змогу розглянути її мету, завдання, функції та напрями. Г. Плетньова метою педагогічної реабілітації вважає надання допомоги в пізнанні, розвитку й самореалізації можливостей особистості. Актуалізація ідеї педагогічної реабілітації пов'язана з новими цільовими орієнтирами освітнього процесу [9, с. 40].

І. Єрмаков наголошує на тому, що реалізація ідей реабілітаційної педагогіки покликана допомогти кожній дитині визначити індивідуальну траєкторію розвитку з урахуванням її психофізичних особливостей, стану фізичного, психічного, морального здоров'я. Місія школи для хворої дитини має бути спрямована на утвердження особистісно-зорієнтованого навчання, що передбачає відновлення фізичного й психічного здоров'я, розвиток і саморозвиток особистості учня як суб'єкта пізнання й предметної діяльності. Навчально-реабілітаційний процес надає кожному учневі, з огляду на його психофізичні особливості, здібності та інтереси, можливість реалізувати себе в різних сферах творчої й соціально-адаптивної діяльності [3, с. 59].

Д. Зелінська головним завданням педагогічної реабілітації вважає оптимізацію освітнього маршруту дитини, входження її в єдиний освітній простір [4, с. 18]. М. Фролов – вироблення механізмів розвитку життєвої компетентності особистості в усіх сферах життєдіяльності людини (здоров'я, побут, спілкування, освіта, творчість, праця, дозвілля тощо) [11, с. 75].

До основних функцій педагогічної реабілітації, на переконання З. Лаврентьевої, належать: екстрагування – пошук і усвідомлення всіма учасниками реабілітації латентних здібностей людини з обмеженнями, усвідомлення достоїнств і унікальності виявленої «іншості»; утримування – спонування всіх суб'єктів реабілітації до активних дій і змін, збагачення способів реалізації «іншості»; стимулювання – створення умов соціального експериментування й соціального успіху [6, с. 41].

Б. Алмазов виділяє основні напрями реабілітаційної педагогіки: подолання сенсорної депривації (насичення сенсорного простору уроку переживаннями, які дають змогу наповнити образами об'єкт пізнання), розвиток комунікативних навичок (спеціальне тренування мовлення й навичок міжособистісного спілкування для ефективної співпраці з педагогами й однолітками), психосоматичне виховання (спрямування рухової активності не стільки на спортивні досягнення, скільки на самопізнання й самовираження особистості), морально-етичне виховання (для того, щоб особистість мала духовну опору, яка дає змогу спокійно ставитися до успіхів своїх конкурентоздатних однолітків, необхідне засвоєння нею загальнолюдських цінностей), розвивальне навчання (діти, які не встигають за програмою, потребують індивідуальної роботи з педагогами), прагматизація навчального процесу (реабілітаційним закладам необхідно піклуватися не тільки про інтелектуальний розвиток, а й про трудову адаптацію дітей, починаючи з позаурочних занять естетичною працею в початкових класах і закінчуючи реорганізацією шкільних майстерень), лікувальна педагогіка (оскільки ослаблені діти схильні до невротизації та іпохондричності, їхнє ефективне навчання можливе за умови співпраці педагогів з медичним психологом) [1, с. 248–253].

Висновки. Аналіз психолого-педагогічної літератури дав змогу виділити сутнісні характеристики сучасного розуміння концепту педагогічної реабілітації вихованців з особливими освітніми потребами: її ранній початок, компетентнісну спрямованість, безперервність і наступність, акмеологічний характер і реалізацію в комплексі з іншими видами реабілітації. Мету педагогічної реабілітації науковці формулюють як надання допомоги в пізнанні, розвитку й самореалізації можливостей особистості, утвердження особистісно-зорієнтованого навчання, що передбачає відновлення фізичного й психічного здоров'я, розвиток і саморозвиток особистості учня як суб'єкта пізнання й предметної діяльності.

До найважливіших завдань педагогічної реабілітації належать: оптимізація освітнього маршруту дитини, входження її в єдиний освітній простір; вироблення механізмів розвитку життєвої компетентності особистості щодо всіх сфер життєдіяльності людини (здоров'я, побут, спілкування, освіта, творчість, праця, дозвілля тощо); запобігання статусу дитини як аутсайдера й невдахи, актуалізація її унікального особистісного потенціалу, талантів і здібностей; ефективна співпраця фахівців

з сім'єю дитини; моделювання індивідуальних навчальних програм синтезованого характеру для дітей з особливими освітніми потребами.

Основними функціями педагогічної реабілітації є екстрагування, утримування й стимулювання, а головними напрямками – подолання сенсорної депривації, розвиток комунікативних навичок, психосоматичне виховання, морально-етичне виховання, розвивальне навчання й прагматизація навчального процесу.

Список використаних джерел

1. Алмазов Б. Н. Психологические основы педагогической реабилитации: учеб. пособие для студентов вузов, обучающихся по специальности «Социальная педагогика» / Б. Н. Алмазов. – М. : Гуманитар. изд. центр ВЛАДОС, 2008. – 285 с.
2. Гордеева А. В. Реабилитационная педагогика в общеобразовательном контексте : дисс. ... доктора пед. наук : спец. 13.00.01 / Гордеева Анна Владимировна. – Великий Новгород, 2002. – 367 с.
3. Єрмаков І. Г. Життєтворчий потенціал реабілітаційної педагогіки / І. Г. Єрмаков // Реабілітаційна педагогіка на рубежі XXI століття: наук.-метод. зб.: У 2-х ч. – Ч. I / Ред. рада: В. М. Доній (голова), Г. М. Несен (заст. голови), І. Г. Єрмаков (наук. ред.) та ін. – К. : ІЗМН, 1998. – С. 53–66.
4. Зелинская Д. И. Основы детской реабилитологии / Д. И. Зелинская // Педиатрия. – 2012. – Том 91. – № 3. – С. 15–20.
5. Капська А. Й. Соціально-педагогічна робота з дітьми та молоддю з функціональними обмеженнями: навчально-методичний посібник для соціальних працівників і соціальних педагогів / Капська А. Й., Карпенко О. Г., Пінчук І. М.; за ред. проф. А. Й. Капської. – К. : ДЦССМ, 2003. – 168 с.
6. Лаврентьева З. И. Педагогическая реабилитация в процессе социального развития подростков : автореф. дисс. на соискание научной степени доктора пед. наук : спец. 13.00.01 «Общая педагогика, история педагогики и образования» / З. И. Лаврентьева. – Новосибирск, 2009. – 49 с.
7. Моисеева Л. Г. Организационно-педагогические средства комплексной реабилитации детей с ограниченными возможностями : дисс. ... кандидата пед. наук : спец. 13.00.01 / Моисеева Людмила Геннадиевна. – Самара, 2004. – 164 с.
8. Освіта осіб з інвалідністю в Україні: тематична національна доповідь / [В. М. Синьов, В. І. Бондар, В. В. Засенко та ін.]. – К. : Міністерство освіти і науки України, 2010. – 417 с.
9. Плетнева Г. П. Педагогические условия реабилитации и социализации детей в школе-интернате санаторного типа : дисс. ... кандидата пед. наук : спец. 13.00.01 / Плетнева Галина Петровна. – Томск, 2001. – 320 с.
10. Словарь по комплексной реабилитации инвалидов: учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / Бронников В. А., Зозуля Т. В., Кравцов Ю. И., Надымова М. С.; под науч. ред. В. А. Бронникова. – Пермь, 2010. – 530 с.
11. Фролов М. Реабілітаційний фактор життєвого становлення молодого покоління / М. Фролов // Кроки до компетентності та інтеграції в суспільство: науково-методичний збірник / Ред. кол.: Н. Софій (голова), І. Єрмаков (керівник авторського колективу і наук. редактор) та ін. – К. : Контекст, 2000. – С. 74–81.

References

1. Almazov, B. N. (2008). *Psychological grounds of pedagogical rehabilitation : study guide*. Moscow : VLADOS. [in Russian]
2. Gordeeva, A. V. (2002). *Rehabilitation pedagogy in educational context : thesis for the degree of Doctor of Pedagogical Sciences : 13.00.01*. Velikiy Novgorod. [in Russian]
3. Yermakov, I. H. (1998). *Life-creative potential of rehabilitation pedagogy*. In : Rehabilitation pedagogy at the turn of the 21st century. In 2 parts. Part I. Kyiv : IZMN, 53–66. [in Ukrainian]
4. Zelinskaya, D. I. (2012). Basics of children's recreation therapy. *Pediatrics*. Vol. 91. 3, 15–20. [in Russian]
5. Kapska, A. I. (2003). *Socio-pedagogical work with children and youth with functional disabilities : learning and training guide*. Kyiv : DTSSM. [in Ukrainian]
6. Lavrentieva, Z. I. (2009). *Pedagogical rehabilitation in the process of teenagers' social development : abstract of thesis for the degree of Doctor of Pedagogical Sciences : 13.00.01 "General Pedagogy, History of Pedagogy and Education"*. Novosibirsk. [in Russian]
7. Moiseeva, L. G. (2004). *Organizational and pedagogical means of complex rehabilitation of disabled children : thesis for the degree of Candidate of Pedagogical Sciences : 13.00.01*. Samara. [in Russian]
8. Syniov, V. M., Bondar, V. I., Zasenka, V. V. et al (2010). *Education of people with disabilities in Ukraine : thematic national report*. Kyiv : Ministry of Education and Science of Ukraine. [in Ukrainian]
9. Pletnieva, G. P. (2001). *Pedagogical conditions of rehabilitation and socialization of children at the boarding school of a recreational type : thesis for the degree of Candidate of Pedagogical Sciences : 13.00.01*. Tomsk. [in Russian]
10. Bronnikov, V. A., Ed. (2010). *Dictionary on complex rehabilitation of people with disabilities*. Perm'. [in Russian]
11. Frolov, M. (2000). *Rehabilitation factor of a young generation's life development*. In : *Steps towards competence and integration into society*. Kyiv : Kontekst, 74–81. [in Ukrainian]
12. Shevtsiv, Z. M. (2012). *Basics of socio-pedagogical activity : study guide*. Kyiv : Tsentr uchbovivoi literatury. [in Ukrainian]

12. Шевців З. М. Основи соціально-педагогічної діяльності: навч. посібник / Шевців З. М. – К. : Центр учбової літератури, 2012. – 248 с.

Рецензент: Павленко А.І. – д.пед.н., професор

Відомості про автора:

Сілявіна Юлія Сергіївна

khnra@mail.ua

Комунальний вищий навчальний заклад

«Хортицька національна

навчально-реабілітаційна академія»

Запорізької обласної ради

вул. Наукове містечко (о. Хортиця), 59, м. Запоріжжя,

69017, Україна

doi: <http://dx.doi.org/10.7905/nvmdpu.v0i17.1599>

Матеріал надійшов до редакції 26. 08. 2016 р.

Прийнято до друку 26.09.2016 р.

Information about the authors:

Siliavina Yuliia Serhiivna

khnra@mail.ua

Municipal Higher Educational Institution

"Khortytsia National Academy of Education and

Rehabilitation" of

Zaporizhia Regional Council

59 Naukove mistechko St. (Khortytsia), Zaporizhia,

69017, Ukraine

doi: <http://dx.doi.org/10.7905/nvmdpu.v0i17.1599>

Received at the editorial office 26. 08. 2016.

Accepted for publishing 26.09.2016.